

ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2427-2488

นายวีระยุทธ ปีสาลี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2555
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LIFE AFTER DARK IN BANGKOK, 1884-1945

Mr. Virayudh Peesalee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

550578

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2427-2488

โดย

นายวีระยุทธ ปีสาลี

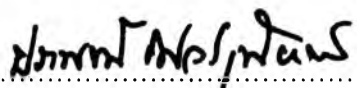
สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

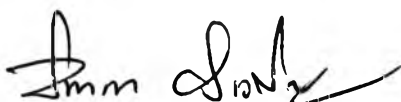
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร. ธนาพล ลีมอภิชาติ

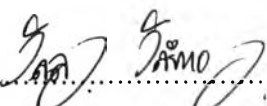
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

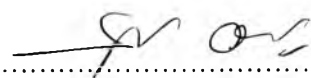
..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ อีสววิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์พิพาดา ยังเจริญ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร. ธนาพล ลีมอภิชาติ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. วิลลา วิลัยทอง)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(นางสาวสุนทรี อาสะไวย์)

วีระบุท ปีสาลี: ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2427-2488. (LIFE AFTER DARK IN BANGKOK, 1884-1945) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อ. ดร. ธนาพล ล้อมอภิชาติ, 330 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2427-2488 ในสี่ประเด็นหลัก ได้แก่ มโนทัศน์เรื่องเวลากลางคืน ภูมิทัศน์เมือง วิถีชีวิตยามค่ำคืนของคนกรุงเทพฯ และการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สภาวะสมัยใหม่ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2420-2480

จากการศึกษาพบว่า กรุงเทพฯ เริ่มกลายสภาพเป็นเมืองกลางคืนอย่างชัดเจนในทศวรรษที่ 2460 ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงในสี่ด้าน ได้แก่ ด้านมโนทัศน์ต่อช่วงเวลากลางคืน เปลี่ยนจากกลางคืนที่น่าหวาดกลัวและอันตรายเป็นกลางคืนที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการพักผ่อนหย่อนใจ ด้านภูมิทัศน์เมือง มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เมืองจากสังคมน้ำไปสู่สังคมบก และการพัฒนาสาธารณูปโภค อาทิ ไฟฟ้า ถนนหนทาง และขุดขานพาหนะ ทำให้เกิดความสะดวกต่อชีวิตยามค่ำคืน รวมถึงการเกิดย่านกลางคืนของเมืองกรุงเทพฯ ด้านวิถีชีวิตของผู้คน มีความเคลื่อนไหวออกมาทำกิจกรรมนอกบ้านกันมากขึ้น ควบคู่ไปกับการขยายตัวของสถานที่และกิจกรรมความบันเทิงในยามค่ำคืน ในขณะที่เดียวกัน กิจกรรมภายในบ้านก็มีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้การใช้เวลากลางคืนมีระยะที่ยาวนานขึ้น ด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ มีการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายด้าน ประกอบด้วย การแต่งกาย อาชีพ การปะทะกันทางวัฒนธรรมระหว่างชนชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ การกินอาหารค่านอกบ้าน ค่านิยมของสังคมต่อชีวิตยามค่ำคืน และความปลอดภัยในยามค่ำคืน

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์.....ลายมือชื่อนิติ.....
สาขาวิชา.....ประวัติศาสตร์.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....*ธนาพล ล้อมอภิชาติ*
ปีการศึกษา.....2555.....

5280214722: MAJOR HISTORY

KEYWORDS: BANGKOK/ NIGHTTIME/ NOCTURNAL CITY/ NIGHTLIFE

VIRAYUDH PEESALEE: LIFE AFTER DARK IN BANGKOK, 1884-1945.

ADVISOR: THANAPOL LIMAPICHART, Ph.D., 330 pp.

This Thesis aims to study life after dark in Bangkok from 1884 to 1945, focusing on four themes: the concept of nighttime, urban landscape, Bangkokian's ways of life after dark, and social and cultural changes in Bangkok as it enters into modernity during the 1880s-1940s.

The study finds that Bangkok had become a nocturnal city by the 1920s as evidenced by changes in four main areas. First, the concept of nighttime had changed from a dangerous and terrifying time to a time that could be exploited for economic and recreational purposes. Second, Bangkok's physical landscape had transformed when the city started expanding from its river base further inland. This expansion coincided with developments in infrastructure and public utilities such as the introduction of electricity, modern roads, and automobiles. Such developments made possible the nightlife as well as the night districts in the city. Third, people's ways of life had changed. The number of nighttime activities and attractions increased, and Bangkokians went out more at night. At the same time, activities in the household also become more varied and extended late into the night. Fourth, Bangkok witness, during this period, various social and cultural transformations including new fashion, new profession, cultural conflicts, gender relations, dining activities, attitudes towards the nightlife, and safety concerns at night.

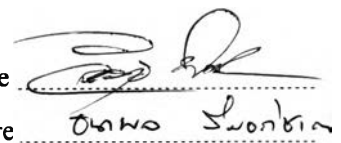
Department : History

Field of Study : History

Academic Year : 2012

Student's Signature

Advisor's Signature

The image shows two handwritten signatures. The top signature is in black ink and appears to be the student's signature. The bottom signature is in blue ink and appears to be the advisor's signature, with the name 'Thanapol Limapichart' written below it.

กิตติกรรมประกาศ

“The night is darkest just before the dawn.”

“ฟ้ากลางคืนจะมีมืดที่สุดก่อนรุ่งอรุณ”

The Dark Knight (2008)

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็ไม่ต่างอะไรกับเรื่องราวหลายๆ เรื่องที่ไม่อาจรู้ได้ว่าเพราะโชคชะตา นุพเพฯ พรหมลิขิต หรือความบังเอิญกันแน่ที่บันดาลให้บังเกิดขึ้น แต่ที่แน่ๆ การเกิดขึ้นของมันก็มาพร้อมกับความหวัง และตามด้วยสิ่งดีๆ อีกหลายอย่าง แต่กว่าที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จลงไปได้ก็ต้องพบกับข้อจำกัดทางด้านสติปัญญาและความสามารถของผู้เขียน ประกอบกับความสับสน ความเหนื่อยห่อ และสภาพเศรษฐกิจ

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวิมล รุ่งเจริญ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ให้ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้านทั้งเรื่องวิชาการและเรื่องส่วนตัว คอยติดตามให้คำแนะนำและตรวจแก้งาน รวมถึงช่วยเหลือเรื่องทุนทรัพย์ และอาจารย์ ดร. ธนาพล ลีหมอกษัตริย์ ที่กรุณาปรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาในช่วงหลังพร้อมทั้งให้คำแนะนำและช่วยแก้ไขบทคัดย่อ ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย รองศาสตราจารย์พิพาดา ยังเจริญ อาจารย์ ดร. วิลลา วิลยทอง และคุณสุนทรี อาสะโว้ย สำหรับคำวิจารณ์และข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขข้อบกพร่องในวิทยานิพนธ์

ขอบคุณมิตรภาพและความช่วยเหลือต่างๆ จากเพื่อนร่วมทาง ได้แก่ ทิวพร ใจก้อน วริศรา ตั้งคำวานิชกันย์ ชโลธรังษิ นิสารัตน์ ชันช โภค ปิงวัลย์ ชาวคง สิริมา นุตรสุทธีวงศ์ และนิษฐนาถ นิลดี และเพื่อนๆ อีกหลากหลายที่มีส่วนช่วยเหลือไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมตลอดจนถามไถ่และให้กำลังใจในระหว่างการทำวิทยานิพนธ์และการศึกษาในระดับปริญญาโท

สำหรับทุนทรัพย์ในการศึกษา ขอขอบคุณทุนจุฬาฯ-ชนบท หน่วยจุฬาฯ-ชนบท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้โอกาสทางการศึกษาในระดับปริญญาตรี จนทำให้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ทุนเรียนดี (SG) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ทุนผู้ช่วยสอน (TA) จากสำนักงานจัดการศึกษาทั่วไป และทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบคุณโอกาสอันดีที่ได้ยากยิ่งในชีวิตจากทุน Asian Graduate Student Fellowships 2012 สถาบันวิจัยเอเชีย (Asia Research Institute, ARI) มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (National University of Singapore, NUS, Singapore) และทุนเข้าร่วมสัมมนาจากศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยเกียวโต (CSEAS, Kyoto University, Japan) และศูนย์เชบูศึกษา มหาวิทยาลัยซาน คาลอส (Cebuano Studies Center, University of San Carlos, Philippines) ขอขอบพระคุณการสนับสนุนทุนทรัพย์บางส่วนจากคุณน้าและพี่สาวคือ คุณจรัส เป็นใจช่วย และคุณเบญจวรรณ เป็นใจช่วย และเพื่อนๆ โดยเฉพาะ ทพ. นิวัฒน์ ณะนะบุญยัง และบุญสิตา (อภิญา) เอิบอ้อม ที่สำคัญที่สุดเหนือสิ่งอื่นใด ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณสุวิทย์ ปีสาสิทธิ์ สำหรับทุนทรัพย์ ความอดทน และความเสียสละ

สุดท้ายขอขอบคุณทุกๆ แรงบันดาลใจและกำลังใจทั้งที่มีอยู่จริงและเป็นสิ่งจินตนาการที่ช่วยประคับประคองในคราวประสบอุปสรรค และเป็นพลังผลักดันให้ผู้เขียนสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์จนแล้วเสร็จ ให้ความจริงกับความฝันเดินทางมาบรรจบกัน ณ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนที่.....	ฐ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 “ชีวิตกลางคืน” กับ “ชีวิตยามค่ำคืน”: มุมมองและความหมาย.....	4
1.3 ชีวิตยามค่ำคืนในงานวรรณกรรม.....	5
1.3.1 ชีวิตยามค่ำคืนในโลกตะวันตก.....	5
1.3.2 ชีวิตยามค่ำคืนในโลกตะวันออก.....	7
1.3.3 เวลากลางคืนในมุมมองมานุษยวิทยา.....	9
1.3.4 ภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพฯ ยามค่ำคืน.....	9
1.3.5 ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ กับการพักผ่อนหย่อนใจ.....	11
1.4 มองชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ ผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์.....	14
1.5 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	15
1.6 สมมติฐานของการศึกษา.....	15
1.7 ขอบเขตของการศึกษา.....	16
1.8 วิธีการดำเนินการศึกษา.....	16
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	17
2. เวลากลางคืน: การรับรู้และมโนทัศน์ในสังคมไทย.....	18
2.1 การแบ่งช่วงเวลากลางวันและกลางคืน.....	19
2.2 การบอกช่วงเวลากลางวันและกลางคืน.....	22
2.3 คำบอกช่วงเวลากลางวันและกลางคืน.....	30

บทที่	หน้า
2.4 กลางคืนกับการเริ่มต้นวันใหม่.....	33
2.5 ความเชื่อเกี่ยวกับช่วงเวลากลางคืนในสังคมไทย.....	35
2.6 จาก “The Conceptualization of the Night” สู่ “The Colonization of the Night”: การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ต่อช่วงเวลากลางคืนในสังคมกรุงเทพฯ.....	42
2.7 สรุป.....	49
3. ภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพฯ ยามค่ำคืน พ.ศ. 2427-2488.....	51
3.1 ภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพฯ ยามค่ำคืนก่อนมีไฟฟ้า พ.ศ. 2325-2426.....	52
3.1.1 เมืองกรุงเทพฯ ในสังคมจารีต.....	52
3.1.2 เครื่องตามประทีป: แสงสว่างดั้งเดิม.....	56
3.1.3 ภูมิทัศน์เมืองยามค่ำคืนในสังคมจารีต.....	57
3.2 ไฟฟ้า: แสงสว่างสมัยใหม่.....	60
3.2.1 ไฟฟ้าแรกสู่สังคมกรุงเทพฯ พ.ศ. 2427.....	61
3.2.2 กิจการไฟฟ้าในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2432-2488.....	64
3.3 ภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพฯ ยามค่ำคืนหลังมีไฟฟ้า พ.ศ. 2432-2483.....	66
3.3.1 เมืองกรุงเทพฯ ในสังคมเมืองสมัยใหม่.....	66
3.3.2 ไฟถนนกับพื้นที่เมืองยามค่ำคืน.....	72
3.3.3 ภูมิทัศน์เมืองยามค่ำคืนในทศวรรษที่ 2430-2480.....	78
3.4 ย่านกลางคืนของเมืองกรุงเทพฯ ทศวรรษที่ 2460-2480.....	83
3.4.1 ย่านสำเพ็งและเขาวราช.....	84
3.4.2 ย่านราชวงศ์.....	85
3.4.3 ย่านตลาดบา้เพ็ญบุญ.....	86
3.4.4 ย่านบางรัก.....	86
3.4.5 ย่านบางลำพู.....	87
3.4.6 ย่านสะพานพุทธ.....	88
3.5 ภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพฯ ยามค่ำคืนระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. 2484-2488...	89
3.6 สรุป.....	91
4. ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ ทศวรรษที่ 2420-2480.....	94
4.1 ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ ก่อนทศวรรษที่ 2420.....	95

บทที่	หน้า
4.1.1 ราชการในราชสำนัก: การทำงานในยามค่ำคืนของชนชั้นนำ.....	97
4.1.2 งานเลี้ยงโต๊ะ: แรกมีงานเลี้ยงยามค่ำคืนแบบตะวันตก.....	99
4.1.3 สวนสำราญ: การพักผ่อนหย่อนใจยามค่ำคืนของชนชั้นนำ.....	100
4.1.4 การเที่ยวเตร่ยามค่ำคืนของคนกรุงเทพฯ ก่อนทศวรรษที่ 2420.....	102
4.1.5 ชีวิตยามค่ำคืนในบ้านของสามัญชน.....	104
4.2 ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ ทศวรรษที่ 2420-2450.....	106
4.2.1 การทำกลางคืนให้เป็นกลางวัน: ชีวิตยามค่ำคืนในกลุ่มเจ้านาย.....	107
4.2.2 งานเลี้ยงเดินรำ: ชนชั้นนำกับงานรื่นเริงแบบใหม่.....	109
4.2.3 คลับ: สโมสรและสมาคมของชนชั้นนำ.....	111
4.2.4 โรงโสเภณี: พื้นที่เที่ยวเตร่ยามค่ำคืนของผู้ชาย.....	114
4.2.5 โรงบ่อนเบี้ย: ชุมชนความบันเทิงยามค่ำคืนแห่งพระนคร.....	116
4.2.6 มหรสพแบบเก็บเงิน: การชมมหรสพแบบใหม่ในกรุงเทพฯ.....	119
4.2.7 ปีกสามเสน: แรกมีสวนสนุกยามค่ำคืนในสยาม.....	122
4.3 ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ ในทศวรรษที่ 2460.....	125
4.3.1 แนวคิดเรื่องเวลาและพื้นที่ในโลกสมัยใหม่.....	125
4.3.2 กลุ่มคนต่างๆ ในกรุงเทพฯ.....	127
4.3.3 เศรษฐกิจการค้าและการลงทุน.....	131
4.3.4 วัฒนธรรมสมัยนิยมในทศวรรษที่ 1920.....	132
4.3.5 ชีวิตทางสังคมในโลกทศวรรษที่ 1920-1930.....	134
4.3.6 บทบาทของหนังสือพิมพ์.....	137
4.4 ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ แบบสังคมเมืองสมัยใหม่ทศวรรษที่ 2460-2480.....	139
4.4.1 ชีวิตยามค่ำคืนนอกบ้าน: เวลาและพื้นที่กลางคืนในโลกสาธารณะ.....	139
4.4.1.1 ความแพร่หลายของการชมภาพยนตร์.....	139
4.4.1.2 สถานกินดื่มสาธารณะ: พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจระหว่างบ้านกับที่ทำงาน.....	142
4.4.1.3 สถานเริงรมย์: พื้นที่แห่งความบันเทิงทางกามารมณ์.....	148
4.4.1.4 สวนลุมพินี เขาติณวนา: วนะเริงรมย์ของคนกรุงเทพฯ.....	153
4.4.2 ชีวิตยามค่ำคืนในบ้าน: เวลาและพื้นที่กลางคืนในโลกส่วนตัว.....	158
4.4.2.1 การนอน.....	159
4.4.2.2 การเล่นพนัน.....	161
4.4.2.3 การอ่านหนังสือ.....	164

บทที่	หน้า
4.4.2.4 ภาพยนตร์และวิทยุ: วัฒนธรรมสมัยนิยมในพื้นที่ส่วนตัว.....	167
4.5 ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. 2484-2488.....	173
4.6 สรุป.....	176
5. ชีวิตยามค่ำคืนกับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ	
ทศวรรษที่ 2420-2480.....	178
5.1 ชีวิตยามค่ำคืนกับการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย.....	178
5.1.1 ว่าด้วยชุดเครื่องแต่งกายสำหรับใ้ส่อยู่บ้านเวลากลางคืน.....	180
5.1.2 ว่าด้วยชุดเครื่องแต่งกายสำหรับใ้ส่อกบ้านเวลากลางคืน.....	182
5.1.3 ว่าด้วยใบหน้าและทรงผม.....	190
5.1.4 การแต่งกายกับสีสันของเมืองยามค่ำคืน.....	192
5.2 ชีวิตยามค่ำคืนกับการเกิดอาชีพใหม่.....	195
5.2.1 อาชีพในยามค่ำคืนทศวรรษที่ 2420-2480.....	196
5.2.2 อาชีพใหม่ในยามค่ำคืนทศวรรษที่ 2460-2480.....	202
5.3 ชีวิตยามค่ำคืนกับความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น.....	211
5.3.1 ถนน: พื้นที่ของคนหลากหลายชนชั้น.....	212
5.3.2 โรงภาพยนตร์: พื้นที่แห่งการปะทะกันทางวัฒนธรรมระหว่างชนชั้น.....	216
5.4 ชีวิตยามค่ำคืนกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศ.....	220
5.4.1 ผู้ชายและผู้หญิงในพื้นที่เมืองยามค่ำคืน.....	221
5.4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและหญิง.....	223
5.4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคนเพศเดียวกัน.....	233
5.5 ชีวิตยามค่ำคืนกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการกิน.....	238
5.6 ชีวิตยามค่ำคืนกับค่านิยมของสังคม.....	244
5.7 ชีวิตยามค่ำคืนกับความมั่นคงปลอดภัย.....	249
5.7.1 ความไม่ปลอดภัยในเมืองยามค่ำคืน.....	250
5.7.2 รัฐกับการจัดการความปลอดภัยในเมืองยามค่ำคืน.....	258
5.8 สรุป.....	264
6. บทสรุป: ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ ทศวรรษที่ 2460	
กับวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองสมัยใหม่และการกลายเป็นเมืองกลางคืน.....	266

บทที่	หน้า
รายการอ้างอิง.....	273
ภาคผนวก.....	309
ภาคผนวก ก โฆษณาสถานหย่อนใจในขามคำคีน.....	310
ภาคผนวก ข โฆษณาระบบน้ำแก๊ซัน	313
ภาคผนวก ค บาร์ของโฮเต็ลพญาไทและสถานกาแฟนรสิงห์.....	321
ภาคผนวก ง ภาพการ์ตูนล้อเลียนการเล่นพนัน ไข่ของผู้หญิง.....	323
ภาคผนวก จ หญิงนักเต้นระบำที่มีชื่อเสียงในทศวรรษที่ 2470.....	325
ภาคผนวก ฉ ภาพการ์ตูนล้อเลียนกิจกรรมทางเพศของผู้ชายกับหญิงโสเภณี.....	328
ภาคผนวก ช อาชีพแตรวงหน้าโรงหนัง.....	329
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	330

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 หอนาฬิกาโรงทหารหน้า.....	29
3.1 โคมไฟถนนในสมัยแรกที่ถนนเจริญกรุง.....	73
3.2 โคมไฟถนนบริเวณถนนราชดำเนินในสมัยรัชกาลที่ 5.....	75
4.1 ภาพการ์ตูนล้อเลียนการปะทะกันระหว่างความบันเทิงแบบตะวันตกกับตะวันออก.....	152
5.1 ลักษณะการแต่งกายของสตรีชนชั้นนำในทศวรรษที่ 2460-2470.....	194
5.2 ภาพกลางคืนบางแห่งในพระนคร.....	232
5.3 ฉากหนึ่งของภาพยนตร์เรื่อง “หลงทาง”.....	246
5.4 โคมฉายหลอดไฟออสแรม (Osram Nitra).....	260

สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
3.1 แผนที่แสดงถนนและสถานที่สำคัญบางแห่งในกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2475.....	69